

Віталій Скуратівський,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ
Олена Лундюк,
аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ

Державне регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем: досвід країн Європейського Союзу

Здійснено аналіз державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем країн Європейського Союзу. Розглянуто основні проблеми та позитивні аспекти їх трансформації. Надано рекомендації щодо запровадження міжнародної практики зазначених країн для вирішення проблем державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем в Україні.

Ключові слова: пенсійні системи, фінансове забезпечення, державне регулювання.

In this article analysis of government regulation of the pension system funding of the countries of EU are conducted. Basic problems and positive aspects of their reformation are considered. Practical recommendations introduction international practice this countries in improving of government regulation of the Ukrainian pension system funding are made.

Key words: pension systems, funding, government regulation.

Постановка проблеми. За останні роки пенсійні реформи відбулися в усіх країнах Європейського Союзу (далі - ЄС). Ці зміни спричинені побоюваннями за фінансову стійкість пенсійних систем у контексті старіння населення та інших чинників. У процесі поглибленого аналізу пенсійних систем відкриваються складні структури і правила, які ускладнюють проведення порівняння між моделями цих систем. Проте обмін досвідом пенсійних реформ і їх наслідків надає інформацію для розробки державної політики фінансування вітчизняної пенсійної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цілому окреслені нами вище аспекти цієї проблематики раніше не були предметом спеціального аналізу, проте в межах окремих дослідницьких підходів деякі з них опосередковано розглядалися. До окремих із них слід віднести праці М.Кравченко [3], О.Крентовської [4], В.Скуратівського [6], І.Чапко [5], П.Шевчука [7], Н.Яценко [8], Е.Вайтхауз [11], Р.Хольцман [9; 10] та ін. У науковій літературі висвітлюються питання сутності та економічної природи пенсій, проблеми зміни віку виходу на пенсію, економічні проблеми утримання непрацездатних членів суспільства тощо. Проте проблема вивчення державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем країн ЄС ще не була до цього часу предметом спеціального комплексного наукового дослідження. Окремі праці вітчизняних і зарубіжних учених висвітлюють певні загальні або конкретні соціальні та економічні аспекти, що побіжно стосуються проблем державної політики в частині фінансування пенсійних систем.

Невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячується стаття. В Україні не доведено до логічного завершення процес реформування пенсійної системи. Необхідно продовжити проведення сучасних теоретичних досліджень у зазначеній сфері в контексті сучасної науки державного управління. Доцільно врахувати вже існуючий, перевірений практикою досвід передових країн світу, визначальне місце серед яких належить країнам ЄС, і використати його в Україні.

Метою статті є аналіз міжнародного досвіду розв'язання проблем державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем країн ЄС. Відповідно до логіки дослідження доцільно насамперед звернути увагу на структуру, сутність, умови та фактори функціонування пенсійних систем; розкрити специфіку європейських механізмів державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем; виробити і внести пропозиції та наукові рекомендації стосовно запровадження передового зарубіжного досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. Пенсійна система України неспроможна підтримувати фінансовий баланс і при цьому забезпечувати задовільний рівень пенсій. Матеріальний добробут пенсіонерів значною мірою залежить від фінансової спроможності та стабільності пенсійної системи, забезпечити яку покликана насамперед держава. Тому перед суспільством стоять складні завдання, сутність яких пов'язана з аналізом, узагальненням, поясненням тенденцій, закономірностей функціонування пенсійної сфери. Пошук шляхів модернізації, гармонізації інституту державного регулювання пенсійного страхування та розв'язання завдань пенсійного забезпечення не є феноменом окремо взятої країни чи групи країн. Показовим у цьому контексті є приклад країн ЄС. Незважаючи на здобутки у цій сфері, опрацювання єдиної позиції з багатьох питань розвитку пенсійної системи в межах

цього міжнародного об'єднання, усе ж залишаються різні погляди навіть у концептуальних підходах щодо вирішення пенсійної проблематики.

Проблемами систем пенсійного забезпечення країн ЄС є: дефіцит бюджету; старіння населення; зміни в законодавстві тощо. Для їх вирішення було здійснено перехід до нових пенсійних систем, які стійкіші через свою диверсифікованість (складаються з державних і приватних пенсійних фондів (далі - ПФ), що поєднують схеми зі встановленими виплатами і схеми зі встановленими внесками) і через свій ринковий характер набагато краще захищені від політичних потрясінь.

Основним чинником трансформації пенсійних систем є глобальні демографічні та економічні зміни, що характерно для всіх країн ЄС. У більшості цих країн рівень народжуваності є нижчим від рівня, необхідного для простого відтворення населення. Наслідком цього є збільшення частки людей похилого віку, зменшення частки молоді та економічно активного населення середнього віку. Ця тенденція, за прогнозами науковців, посилиться загальним зростанням тривалості життя [2]. Такі зміни значно ускладнюють наповнення ПФ та фінансування пенсійних програм, ставлять на порядок денний необхідність удосконалення державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи, підвищення пенсійного віку, перегляду умов отримання пенсій тощо.

Раніше пенсійні системи країн ЄС формувалися виходячи із пріоритету соціальних цілей. Саме це зумовило значні досягнення у сфері пенсійного забезпечення, були створені достатньо надійні механізми гарантій мінімальних доходів пенсіонерам. Сьогодні на перший план виходять економічні цілі, що змінило акценти в пенсійній стратегії, які виходять із мінімізації соціальних цілей.

Фінансові, економічні та соціальні причини зумовили необхідність реформування пенсійних систем. Усі країни ЄС реформували свої пенсійні системи у зв'язку із скороченням бази внесків і збільшенням кількості отримувачів пенсій, що було спричинено спадом економічної активності. Щоб змінити однокомпонентну розподільчу систему, ці країни здійснили її реформування. Тобто забезпечення фінансової стабільності пенсійних систем здійснювалося за рахунок структурних і параметричних змін у цих системах: підвищення віку виходу на пенсію; збільшення необхідного страхового стажу і періоду відрахувань до ПФ; скорочення пільг, пов'язаних з достроковим виходом на пенсію; зміна порядку індексації пенсійних виплат (пенсії індексувалися залежно від подорожчання життя, а не прирівнювалися до номінального зростання оплати праці); стимулювання розвитку додаткових професійних накопичувальних пенсійних програм і схем індивідуального пенсійного страхування; збільшення розмірів страхових внесків і модернізація бази їх нарахування. Деякі країни змінили формули нараху-

вання пенсій, збільшили базовий період для нарахування пенсії. Частина країн збільшила кількість альтернативних добровільних приватних пенсійних програм (шляхом надання пільгового оподаткування або забезпечення відповідних виплат з національного бюджету). Значна роль у реформуванні пенсійних систем відведена принципу "страхової нейтральності", тобто розмір пенсії залежить від суми внесків, сплачених до пенсійної системи протягом трудового періоду.

Метою пенсійних реформ країн ЄС є побудова в кожній окремо взятій державі оновленої системи пенсійного забезпечення, яка б враховувала сучасну економічну, політичну, демографічну ситуацію і відповідала загальносвітовим вимогам. Тому на рівні ЄС прийняті рішення, які значно вплинули на вироблення пенсійної політики: Пакт про зростання і стабільність (1998) (передбачає стабільне фінансове середовище із низькою інфляцією та бюджетну дисципліну); Лісабонська стратегія (2000) (стимулювання економічного зростання та конкурентоспроможності за утримання високого рівня соціального захисту); Європейська рада в Гетеборгу (2001): визначено відкритий метод координації (модернізація систем пенсійного забезпечення; достатні розміри пенсій; фінансова надійність); переглянута Лісабонська стратегія (2005).

Дослідження показує, що кількість людей, охоплених різними системами пенсійного страхування, суттєво відрізняється залежно від країни-члена ЄС та типу і системи страхування. Ефективність пенсійних систем у зазначених країнах забезпечується інституційними структурами, які включають три рівні пенсійного забезпечення: державну, професійну та індивідуальну (добровільну) системи при збереженні провідної ролі державної системи пенсійного страхування.

Традиційні розподільчі системи домінують у пенсійному забезпеченні більшості країн ЄС. Державні пенсійні системи є значним джерелом доходів пенсіонерів. Наприклад, кількість людей, які забезпечуються державним пенсійним страхуванням, коливається від 25% в Італії до 100% в Швеції, середній рівень становить 50-70% [1]. У Бельгії така система охоплює близько 70% пенсіонерів, у Німеччині - 82%. Розподільчі пенсійні системи сформувалися як базові державні системи, засновані на схемах фіксованих або наперед встановлених пенсій і розрахованих із рівня доходів, з яких сплачувалися страхові внески. Відмінності між розподільчими системами стосуються механізму нарахування пенсії: в одних країнах вони сприятливі, в інших орієнтовані на мінімізацію виплат. У цьому контексті виділяють такі моделі: 1) англійська, заснована на єдиному розмірі пенсії, яка виплачується за наявності повного страхового стажу (Великобританія, Ірландія), або за умови постійного проживання (Нідерланди, Данія); 2) німецька і іспанська допомога залежить від рівня доходу; 3) змішана (Італія, Швеція), заснована на системі сплачених внесків.

Другий рівень пенсійного забезпечення країн ЄС представлений професійними схемами (має обов'язковий характер і регулюється колективними договорами). Професійні пенсійні системи широко представлені у Нідерландах, Франції, Фінляндії. В Італії розвинуті закриті професійні пенсійні системи. Відповідна політика, спрямована на розвиток додаткових схем через механізми галузевих колективно-договірних угод, здійснюється в Іспанії та Німеччині.

Професійною системою пенсійного забезпечення покривається пенсія 75% людей і більше в Данії, Нідерландах та Швеції, тоді як частина країн покривають 40-75% (Бельгія, Німеччина, Ірландія, Великобританія), а більшість країн мають покриття менше 20% (Італія, Австрія, Франція, Іспанія, Фінляндія, Португалія) [1].

В Італії, Швеції сформована змішана модель, яка включає елементи розподільчих і накопичувальних механізмів, - умовно-накопичувальна система. У межах цієї системи розподільчий елемент функціонує в реальних грошах, а накопичувальний елемент має умовний характер.

Соціальні, економічні, політичні та демографічні показники досліджуваних країн різні. Проте під впливом факторів, розглянутих раніше, пенсійні системи, з одного боку, мають тенденцію до уніфікації форм та напрямів, а з другого - зростає розмаїття національних особливостей щодо механізмів розв'язання конкретних завдань державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем. Тобто відбувається певне видозмінення усталених моделей пенсійних систем.

Для забезпечення достатніх пенсій ЄС стимулює розвиток приватних пенсійних механізмів. Приватні ПФ необхідні для запобігання бідності осіб у старості. Основна проблема - ступінь обов'язковості пенсійних внесків у приватні ПФ. Без жорсткої обов'язковості таких внесків або без суттєвих податкових пільг нові системи розвиваються повільно (Іспанія, Італія). Сучасні пенсійні системи передбачають, що більше відповідальності з управління пенсійними активами передається приватному сектору - управління, нагляд, прибутковість, витрати тощо; люди повинні самостійно обирати своє пенсійне забезпечення, чому сприяє інформованість про пенсійне забезпечення. Достатні пенсії можуть сплачуватися лише в ефективному середовищі. ПФ залежать від податкової, соціальної політики та політики у сфері зайнятості, оплати праці. Держава не гарантує доходність інвестицій, а створює механізм контролю над ризиками роботи цих фондів.

Але в багатьох країнах ЄС до цього часу діє традиційна солідарна система і не використовується інвестування пенсійних активів (Греція, Франція).

Важливе значення для сучасної пенсійної системи відіграє характеристика рівня та динаміки витрат на пенсійне забезпечення. Загальносвітовою тенденцією є збереження обсягів пенсійних видатків у більшості країн. Проте спостерігається зміна структури пенсійних витрат, відбувається ди-

версифікація джерел фінансування пенсійних програм та все більше відчувається дефіцит видатків на пенсійне забезпечення в умовах поширення соціальних ризиків.

Наявні теоретичні дослідження та практика сьогодення доводять, що пенсійна політика та практика її реалізації нині стають більш ліберальними, прагматичними та орієнтованими не стільки на підтримку економічно слабких верств та консервацію існуючих соціальних імперативів, скільки на створення передумов для підвищення мотиваційного потенціалу, трудової продуктивної активності людських ресурсів [2]. Тому слушною є точка зору О.Крентовської щодо збереження літніх людей на ринку праці. Це сприяє покращанню стану державних фінансів, протистоянню негативно-му впливу старіння населення на економічне зростання і збільшенню чисельності працюючого населення. У країнах ЄС вживаються заходи державної політики для залучення на ринок праці працівників старшого віку. Такі заходи поділяють на категорії: політика обмеження, політика заохочення [4]. Політика обмеження має на меті зробити менш щедрими пенсії за віком, що виплачуються в межах національної пенсійної системи. Вона передбачала підвищення пенсійного віку, яке відбулося майже в усіх країнах ЄС. Для більшості країн характерно те, що встановлено однаковий пенсійний вік для жінок і чоловіків: Італія, Франція, Швеція, Німеччина, Ірландія, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Данія. Країн, де для жінок встановлено нижчий пенсійний вік на один рік, - дві: Бельгія, Швейцарія. На п'ять років різниця у віці виходу на пенсію в Австрії, Великобританії [8]. В Італії пенсійний вік не змінено, але збільшено число років сплати страхових внесків, необхідних для призначення пенсії. До політики обмеження належить і скасування можливості дострокового виходу на пенсію (Бельгія, Данія, Фінляндія, Німеччина) [4]. Австрія, Португалія, Швеція враховує при розрахунку пенсій суми заробітку, отриманого протягом усієї трудової діяльності, на відміну від України, де враховується заробітна плата за найкращі 5 років та роки починаючи з 1 липня 2000 р.

Політика заохочення спонукає пенсіонерів залишатися на ринку праці довше шляхом стимулювання відстрочення виходу на пенсію. Так, у Швеції, пропрацювавши один рік після досягнення пенсійного віку, людина отримує пенсію на 8-9% більше, а не на 2-3%, передбачених у більшості традиційних схемах встановлених виплат. В Італії працюючі пенсіонери звільняються від сплати внесків до розподільчої системи, в Австрії, Іспанії їм протягом періоду роботи зменшують тривалість робочого часу і додатково надають можливість отримувати часткову пенсію [4].

Отже, ринок праці відіграє важливу роль у забезпеченні необхідної фінансової стійкості пенсійної системи. Основними завданнями державного регулювання ринку праці в цьому аспекті є підвищення рівня зайнятості

серед пенсіонерів, обмеження раннього виходу на пенсію, підвищення продуктивності праці. Проте параметричні реформи, державна політика у сфері оплати праці та на ринку праці, спрямовані на стимулювання зайнятості серед людей літнього віку, не є ефективними, оскільки вони пропонують короткостроковий вихід із ситуації, а не шляхи вирішення проблеми.

Під час проведення трансформаційних перетворень пенсійних систем виникали проблеми, пов'язані зі своєчасністю надходжень внесків до ПФ і неефективністю регулюючих органів. Солідарні пенсійні системи створюють навантаження на бюджет, особливо у зв'язку з відмовою від прийнятого курсу реформ у ряді країн, хоча в країнах, які не вводили багатокomпонентну пенсійну систему, бюджетне навантаження від колишніх пенсійних систем ще вище. Недоліками нових систем є значні адміністративні витрати, скорочення розмірів поточних пенсій у зв'язку з коригуванням бюджету і відсутністю вигід від впровадження нових систем [10].

Подальші кроки перетворень пенсійних систем законодавчо визначені, але реалізувати їх у країнах ЄС нелегко. Другий компонент пенсійних систем зростає і скорочує питомі витрати, але податково-бюджетні обмеження, які стримують це зростання, є проблемою. Необхідно скорочувати адміністративні витрати, пов'язані з впровадженням і функціонуванням пенсійних систем (за рахунок розширення використання групових договорів і скорочення практики індивідуальних операцій). Це важко реалізувати в межах систем, де існує конкуренція між ПФ, а введення обмежень на витрати неефективне. Необхідна диверсифікація інвестицій у міжнародному масштабі з метою оптимізації ризиків і прибутків.

Проте в цілому пенсійні реформи в країнах ЄС привели до виникнення більш досконалих систем щодо достатності, доступності з погляду розміру внесків, стійкості і надійності. У сенсі достатності цільовий показник коефіцієнта відшкодування високий (понад 50%), з урахуванням того, що в умовах систем, що реформуються, більшість громадян отримували мінімальну пенсію. З розширенням третього (добровільного) компонента коефіцієнт відшкодування може досягти 70%. Зміна віку виходу на пенсію, скорочення пільг і зниження рівня пенсійних виплат привели до поліпшення фінансових показників системи. Замість пенсійних систем, які були неплатоспроможними по актуарних зобов'язаннях, що вимагало щорічних бюджетних дотацій, країни створюють системи, фінансування яких відповідає можливостям населення та держави і які характеризуються фінансовою стабільністю в короткостроковій та довгостроковій перспективі [10].

Цікавим є досвід можливостей поєднання пенсії за віком із доходами від зайнятості. Немає обмежень таких можливостей у Франції, Нідерландах. Існують обмеження в Данії, Фінляндії, Італії, Португалії, Іспанії тощо. Багато країн забороняють зовсім отримувати пенсію за умови продовження трудової діяльності [8].

Фінансування першого рівня пенсійної системи в Німеччині, Великобританії здійснюється роботодавцями та працівниками порівну, в Італії внески роботодавців у 2,5 рази перевищують відрахування працівників, у Нідерландах внески сплачують працівники. Другий рівень формують переважно професійні пенсійні плани, третій - добровільні відрахування громадян за власним вибором.

Процес трансформації пенсійних систем у країнах ЄС є швидше коригуванням негативних тенденцій. Поступовість і обережність змін пов'язані з тим, що будь-які різкі зміни в цій сфері можуть привести до порушення соціального балансу, що склався між поколіннями. Такі зміни не завжди знаходять підтримку в суспільстві.

Фінансова криза свідчить, що накопичувальні елементи системи чутливі до фінансових та економічних криз. Вартість активів накопичувальних складових пенсійних систем багатьох країн ЄС зазнала серйозних втрат, і те, як швидко вони будуть відновлюватися, суттєво впливає на суспільний розвиток. Запроваджувати накопичувальну систему на фазі спаду, якщо він не припинився, не можна. На фазі стабілізації - можливо, але проблема, куди вкладати кошти, залишиться. На фазі зростання ринку вводити накопичувальну систему доцільно. Тому вищезазначене необхідно врахувати при запровадженні накопичувальної складової в Україні.

Основну увагу слід приділити базовим пенсіям, які мають універсальний характер і не пов'язані з професійними особливостями їх одержувачів. Державна підтримка цього виду пенсійного забезпечення, а також одночасний розвиток додаткових пенсійних програм, представлених професійним пенсійним страхуванням і індивідуальними пенсійними схемами, дають змогу уникнути негативних тенденцій, зумовлених соціально-економічними реаліями сучасного суспільства.

Україні доцільно розглянути можливість встановлення на першому рівні пенсій фіксованого розміру, що залежатиме від матеріального становища пенсіонера. Так, Швейцарії вдалось досягти фінансової стабільності першого рівня пенсійної системи завдяки поділу пенсійних виплат із солідарного рівня на два типи. Базова пенсія забезпечує виплату мінімальної пенсії тим особам, які мають малий стаж роботи (їх солідарна пенсія не досягла гарантованого державою рівня). Вона встановлена на рівні, меншому від прожиткового мінімуму. Але пенсіонери, які не мають інших джерел доходу після виходу на пенсію, мають право на отримання пенсійних надбавок до базової пенсії до рівня прожиткового мінімуму. Цей підхід встановлення базової пенсії, що є нижчою за прожитковий мінімум, та пенсійних доплат, які залежать від матеріального становища пенсіонера, набув широкого застосування в інших країнах. Він може застосовуватися і в Україні, оскільки узгоджується з конституційною вимогою і дає змогу ство-

рювати фінансово стабільнішу пенсійну систему, ніж у випадку гарантування мінімальної пенсії на рівні прожиткового мінімуму за рахунок страхових внесків солідарної системи.

Трансформація системи пенсійного забезпечення в країнах ЄС дозволила: запобігти негативним демографічним тенденціям шляхом створення фондів демографічних резервів, проведенням бюджетних реформ; підвищити прозорість та справедливість пенсійної системи для всіх поколінь через запровадження індивідуальних пенсійних рахунків; зменшення державних пенсій; збільшення віку виходу на пенсію; забезпечити надійність виплат з солідарної системи; збільшити рівень участі у сфері зайнятості; запровадити накопичувальний елемент; передати управління активами приватному сектору; реформувати систему приватного пенсійного забезпечення шляхом переходу від схем із визначеними виплатами до змішаних схем і до схем з визначеними внесками, переходу ризиків до окремих осіб, розміщення активів ПФ в облігації (не в акції), забезпечення відповідності активів зобов'язанням.

Трансформація пенсійних систем країн ЄС, як показало дослідження, може проходити за трьома напрямками: модернізація наявної розподільчої системи без введення накопичувальних схем; перехід до накопичувальних схем і різке обмеження при цьому розподільчого компонента або відмова від нього; ухвалення змішаного варіанта, що означає поєднання розподільчих і накопичувальних принципів.

Отже, науковцями на основі узагальнення зарубіжного досвіду охарактеризовані і виділені чотири напрями трансформації пенсійних систем:

1. Посилення контролю збільшених зобов'язань держави (включає скорочення зайвої щедрості пенсійних виплат) і оптимізація пенсійних систем за рахунок скорочення виплат і збільшення віку виходу на пенсію.

2. Послаблення "соціального тягаря" держави: поступова передача відповідальності за надання пенсії від держави громадянам шляхом надання пільг для добровільних накопичувальних пенсійних систем.

3. Політика "звільнення пенсійних активів" від обмежень при інвестуванні з метою підвищення дохідності пенсійних накопичень шляхом зняття обмежень для вкладення коштів у межах накопичувального і добровільного рівнів системи.

4. Так звана повномасштабна пенсійна реформа включає доповнення пенсійних систем елементами фінансування за рахунок ринкових механізмів. Перевагами такого шляху є системність і прозорість пенсійної реформи.

Пенсійні системи окремих країн мають відмінні характеристики, однак основні елементи в них є подібними. На прикладі країн ЄС спостерігаємо ось що:

- посилення ролі пенсійного страхування в пенсійному забезпеченні населення;

- участь держави полягає у регулюванні, покритті дефіцитів солідарних ПФ, гарантуванні мінімального доходу/пенсії з державного бюджету;
- пенсійний вік встановлений не нижче 65 років для чоловіків та 60 років для жінок;
- рання пенсія надається на 2-4 роки раніше, якщо особа відповідає певним вимогам (у реформованих системах така можливість відсутня або обмежена);
- відстрочення виходу на пенсію стимулюється підвищенням пенсії;
- стимулювання недержавного пенсійного забезпечення;
- поєднання розподільчих та накопичувальних систем при перевазі останніх;
- широке інвестування коштів, зібраних пенсійними фондами, в економіку;
- присуття альтернатива вибору системи пенсійного страхування, що дає змогу забезпечити високу гнучкість пенсійних систем;
- значна увага держави приділяється питанням стабільності пенсійної системи, фінансовій стійкості пенсійних фондів;
- пенсійний дохід є об'єктом оподаткування.

Європейський досвід функціонування пенсійних систем свідчить про те, що вони ґрунтуються на засадах страхування та адресності. Управління здійснюється соціальними партнерами: роботодавцями, застрахованими особами і державою.

Різноманітність країн-членів ЄС не дозволяє науковцям запропонувати єдиний сценарій пенсійних реформ. У цілому дослідники рекомендують, залежно від країни, застосовувати комплекс заходів, зокрема, перехід на інфляційне індексування пенсійних виплат після виходу на пенсію, збільшення пенсійного віку і зрівнювання пенсійного віку жінок і чоловіків, скорочення дострокового виходу на пенсію. Також, пропонується краще застрахувати пенсійні системи від нестійкості фінансових ринків і прискорити реформування законодавчої бази і наглядової системи, що дасть змогу ПФ підвищити ставку прибутковості з розвитком ринків капіталу.

Загальною рисою реформування пенсійних систем у цих країнах є суттєві масштаби та глибина здійснення пенсійного реструктурування. Майже 50% цих країн скоротили свої національні пенсійні програми і замінили їх індивідуальними рахунками, які регулюються ринковими механізмами. Відбувся процес послаблення першої складової пенсійної системи за посилення її другої складової і активного розвитку добровільного страхування. Загальною була і зміна психології працівників, які усвідомлювали необхідність відраховувати внески з початку трудової діяльності.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, обґрунтовано доцільність використання європейського досвіду здійснення державної пенсійної

політики, оскільки саме для країн ЄС є характерними розвинений багатофункціональний інститут пенсійного забезпечення та поєднання структур демократичного управління, регульованої ринкової економіки, що сприяє забезпеченню соціальної стабільності суспільства. За останні десятиліття суттєво трансформувалися пенсійні системи країн ЄС. Позитивним було введення накопичувальних пенсійних систем, активне формування умов для розвитку приватних пенсійних фондів.

Здійснений аналіз окремих аспектів зазначеної проблематики дає змогу зробити висновок, що за нинішніх умов у пенсійній сфері відбуваються багатовекторні та багатопланові зміни. Кожна країна ЄС має свою специфіку побудови пенсійної системи. Тому доцільно говорити лише про тенденції, узагальнені траєкторії подій. Будуючи національну модель пенсійної системи, прогнозуючи її майбутнє, потрібно враховувати здобутки та втрати інших країн у цій сфері. Необхідність внесення змін у систему пенсійного забезпечення України об'єктивна. Україна може не повторювати помилок, що допустили до цього часу інші держави, акумулювати кращий досвід та досягти прогресу в побудові української пенсійної системи.

Результати дослідження показали, що досвід кожної із країн є унікальним, але є і загальні принципи, якими керуються уряди різних країн при проведенні пенсійних реформ. Нами виявлено загальні риси перетворень пенсійних систем. Принципові розбіжності національних пенсійних систем визначаються роллю окремих інститутів пенсійного забезпечення та їх поєднанням. Для більшості систем характерні такі ознаки: роль інституту соціальної допомоги є незначною; превалюють інститути пенсійного страхування та пенсійного накопичення; поєднання цих інститутів залежить від економічної політики та розвиненості фінансово-страхових інститутів.

З'ясовано, що незважаючи на досягнутий країнами ЄС консенсус у принципових підходах до формування пенсійної політики, існують суттєві відмінності щодо її реалізації в окремих країнах. Виокремлено стратегії забезпечення розвитку пенсійної системи, які визначаються ставленням держави до демографічних проблем, фінансовими можливостями кожної країни. Для забезпечення оптимальних умов функціонування пенсійної системи доцільно застосовувати комплексний підхід, необхідно формувати власну національну модель державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи з урахуванням особливостей політичного, економічного та соціального розвитку України. Водночас доречним є використання у вітчизняній практиці окремих інструментів пенсійної політики, які продемонстрували свою результативність, що допоможе в Україні створити стійкий і ефективний механізм фінансування пенсій; знизити рівень бідності серед пенсіонерів.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення тих аспектів трансформації пенсійних систем, які не мали позитивних результатів, та обґрунтування нових шляхів проведення реформування пенсійної системи.

Список використаних джерел

1. ЄС: Роль приватного пенсійного забезпечення зростає, проте воно має відповідати потребам суспільства. Представництво Європейської Комісії в Україні та Білорусі, 2008. - Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/news/30022.html>
2. Колот А. Генезис соціальної політики під впливом глобалізації та лібералізації економічних відносин / А. Колот // Україна: аспекти праці. - 2008. - № 1. - С. 3-12.
3. Кравченко М. В. Розробка моделей організації управління соціальним захистом населення: національний та зарубіжний досвід : навч.-метод. посіб. для слухачів дистанц. курсу / М. В. Кравченко, О. М. Петроє ; Асоц. міст України та громад. - К. : Гнозис, 2007. - 249 с.
4. Крентовська О. Основні концепції державної політики залучення людей похилого віку до ринку праці / Ольга Крентовська // Зб. наук. пр. НАДУ / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. - К. : НАДУ, 2010. - Вип. 1. - С. 183-192.
5. Порівняння пенсійних систем у деяких країнах світу. Експертна записка. Чапко І. Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. - К., 2009. - 8 с. - Режим доступу : <http://brc.undp.org.ua> _
6. Скурагівський В. А. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / авт. кол. : В. А. Скурагівський, В. П. Троцинський та ін. ; за ред. В. А. Скурагівського, В. П. Троцинського : у 2 ч. - К. : НАДУ, 2009. - Ч. 1. - 456 с.
7. Шевчук П. І. Порівняльна соціальна політика у країнах Європейського Союзу : навч. посіб. / П. І. Шевчук ; за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудіка. - Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. - 172 с.
8. Яценко Н. Пенсійна реформа: що заважає? / Н. Яценко, Ю. Сколотяний // Дзеркало тижня. - 2010. - № 12 (792). - 27 березня - 2 квітня. - Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2650/68947/>
9. Holzman R. Adequacy of Retirement Income after Pension Reforms in Central, Eastern and Southern Europe / R. Holzman, U. Guven // The World Bank, 2009. - 81 p.
10. Holzman R. Old-age income support in the 21st century: an international perspective on pension systems and reform / R. Holzman, H. Richard. - Washington : The World Bank, 2005. - 246 p.
11. Whitehouse E. Retirement-income systems in 53 countries - pensions panorama / E. Whitehouse. - Washington: The World Bank, 2007. - 254 p.

Наталія Балдич,

кандидат наук з державного управління,

докторант кафедри економічної теорії та історії економіки НАДУ

Регулювання інвестиційних ризиків у системі недержавного пенсійного забезпечення

У статті узагальнено інструментарій державного регулювання ризиків у системі недержавного пенсійного забезпечення, виявлено залежність розвитку накопичувальних пенсійних фондів від стану фінансового ринку. Зважаючи на це, доведено доцільність збереження в Україні низки обмежень щодо якісного та кількісного складу активів недержавних пенсійних фондів.